

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTIDA QO'G'IRCHOQ TEATRI SAHNASINI VA EPIZODLARINI YASASHNING AHAMIYATI

Madina Uktamovna Shukurova

Osiyo Xalqaro Universiteti

Pedagogika va psixologiya kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya: Maktabgacha ta'lim tashkilotida qo'girchoq teatri qahramonlarini yasash va rol ijro ettirish orqali bolalarning ma'naviy qiyofasini shakllantirish

Kalit so'zlar: Sahna,dekoratsiya,madaniylik,xalq og'zaki ijodi,qo'g'irchoq teatri,soya teatri,qo'lqop teatri,stol teatri,marionetka teatri,barmoq teatri,axloqiy tarbiya

Ma'lumki, mamlakatimizda teatrning deyarli hamma turi faoliyat ko'rsatib kelmoqda. Teatr bu yunoncha "tiyation" so'zidan olingan bo'lib, "tomoshaxona" degan ma'noni beradi. Bolajonlarning sevimli teatri, bu qo'g'irchoq teatridir. Bu teatr orqali bolalar o'zlariga yaqin va tanish bo'lgan o'yinchoqlarni, ayiqcha, quyoncha, kuchukcha va boshqa qahramonlarni jonli ko'radilar. Teatr bolalarga xursandchilik va quvonch baxsh etish bilan birga katta tarbiyaviy ahamiyatga egadir. Maktabgacha ta'lim muassasalarida katta spektakllarni qo'yish mumkin emas. Kichik sahnali, kichik ertak asosida o'zlarining o'yinchoqlari bilan qo'yishlari mumkin. Bu kichik ko'rinishlarning har biri ham bolalarda katta taassurot uyg'otadi va bayram ertaklariga ko'tarinki ruh baxsh etadi. Har qanday badiiy asar qo'g'irchoq teatri orqali ko'rsatilsa, bolalar uchun yanada tushunarli bo'ladi. Qo'g'irchoq qo'lqop teatrini aytib bu teatrlarga murojaat qilishimiz keraklidir. Chunki bunday ertaklar olami bolalarning sevimli tomoshasi hisoblanadi. Qo'g'irchoq teatri uchun eng kerakli bo'lgan shirmani tayyorlab olish zarur. Shirmalarning balandligi 50 sm, uzunligi 80 sm reyka yordamida tayyorlanadi. Reykaga mix qoqilgach, orqa tomoniga ikki tomoni ochiladigan qilib, parda tikiladi va o'rnatiladi. Qo'g'irchoqlarni papye-mashye usulida tayyorlash mumkin. Ertak qahramonlari tayyor bo'lgach, matnni yozib, sahnalashtirishga tayyorgarlik ko'riladi. Bular ertak ishtirokchilari, personajlar, ertak matni, boshlovchi, ertakchi bobo yoki momolar bor. QO'G'IRCHOQ TEATRI TURLARI: O'zbekistonda qo'g'irchoq teatri o'zining uzoq tarixiga ega. Bizda «qo'g'irchoq o'yin» deb yuritiluvchi bu san'atning, qo'lga kiyib o'ynatiladigan va soyasi tushiriladigan turlari o'tmishda keng tarqalgan. Chodiri, sahnasining tuzilishi, qo'g'irchoqlarining yasalishi va o'ynatilishi spektakllarning mavzusi, g'oyaviy-badiiy xususiyatlariga ko'ra ushbu teatr turlari bir-biridan xiyla farq qilsada, uch jihati ularni yaqinlashtirgan. Har bir tur tomoshalarda musiqa muhim ro'l o'ynagan. Bu bir. Ikkinchidan, ularda korfarmon nomidagi usta va tajribali qo'g'irchoqboz, ya'ni guruh boshlig'i tomoshabinlarga ko'ringan holda qo'g'irchoq qahramonlar bilan savol-javob qilib, gapini izohlab, shu yo'l bilan tomoshani boshqargan. Uchinchidan, osti, usti yoki ortidagi qo'g'irchoqboz tiliga safl degan moslama puflagich qo'yib, qo'g'irchoqlarga mos chiyildoq, o'tkir tovush hosil qilgan. «Chodir jamol» teatri. «Chodir jamol»da ijtimoiy va maishiy hayot bilan bog'liq bo'lgan voqealar satira va yumor vositalari bilan aks ettirilgan. Voqealar markazida Kachal polvon obrazi turgan. Kachal polvon mehnatkash xalq vakilidir. U jasur va bahodir. U hatto dev, shayton va ajdardan qo'rqmaydi. Shunisi qiziqki, Kachal polvonning tashqi qiyofasi ham, harakteri ham Osiyo va Yevropadagi shu tipdagi qahramonlarga o'xshab ketadi. «Chodir jamol» teatrida har safar bir juft qo'g'irchoq chiqib bir ko'rinishli mitti pyesa hosil qilgan. Ma'lumotlarga ko'ra, 40 ta qo'g'irchoq ishtirokida o'yinlar namoyish qilingan. Demak, yigirmata sahna bo'lgan, deb taxmin qilish mumkin. «Ajdardahoning hoji kampirni yutishi», «Oyim xola bilan uning kuchugi Qoravoy», «Ikki

masxaraboz», «Maymun o'yini», «Toshboz», «Tergovchi» kabi sahnalar ham ko'rsatilgan. «Chodir jamol» tomoshalari Kachal polvon sarguzashtlari qissasini bayon qilgani, har epizodning tugal bir voqeadan tashkil topishi o'ziga xos kompozitsiyani yuzaga keltirgan bo'lib, u yangi epizodlar kiritish yoki sharoitga qarab bir an'anaviy epizod o'rniga boshqasini ko'rsatishga keng yo'l ochgandir. «Chodir xayol» teatri. «Chodir xayol» teatri «Chodir jamol», ga nisbatan ancha murakkab va mukammaldir. Bu teatr tomoshalari, odatda, kechqurunlari ko'rsatilgani, shu'la va shovqindan foydalanilgani tufayli qora pardalar ichidagi qo'g'irchoqlarning iplari ko'rinmay, xuddi qo'g'irchoqlarning o'zlari harakat qilayotganday tabiiy ko'ringan. Har bir mohir qo'g'irchoqboz ayni vaqtda 8—10 qo'g'irchoqni harakatga keltira olgan. «Qo'l qo'g'irchoq» teatri bir tomoshada ko'pi bilan o'nta qo'g'irchoq ishtirok etgan bo'lsa, «Chodir xayol»da bir yo'la ellikdan ortiq qo'g'irchoq o'ynagan. «Chodir xayol» qo'g'irchoqlari kattaroq qilib yasalgan, qo'l-oyoqlari bo'lgan. Bizga ma'lum qo'g'irchoqlar orasida Ernazar maymunchi, Toshpo'lat dorboz, Orif jarchi, Oysha xotin olmaboz, Xitoy tabib, Yo'ldosh yasovul, Saydulla yuzboshi, farrosh, otashxo'r, toshboz, to'pchi, yallachi kabi personajlar, laylak, maymun, eshak, ajdar kabi maxluqlar va hayvonlar qiyofasi uchraydi. Bizgacha «Chodir xayol»ning «Sarkardalar» degan bir pyesasi etib kelgan. Unda tomoshani yasovul boshlab beradi. Shunday qilib, o'zbek qo'g'irchoq teatri ijtimoiy fosh etuvchi va yumoristik xarakterga ega bo'lib, muhim mafkuraviy va estetik ahamiyat kasb etgan. Qo'g'irchoqbozlar mohir san'atkor bo'lganliklaridan ular yaratgan teatrning g'oyaviy badiiy darajasi ham yuqori bo'lgan. Teatrning har ikki turida ham tomoshalarni asosan ikki kishi — qo'g'irchoqboz va korfarmon boshqargan. Qo'g'irchoqboz chodir ichida yoki parda orqasida safl yordamida qo'g'irchoqlar tilida gapirgan, ularni harakatga keltirgan. Qo'g'irchoqbozlar ayni vaqtda musiqadan yaxshi xabardor bo'lganlar. Musiqa ham badiiy bezak, ham ko'proq qahramonlar holatini ifodalovchi vosita sifatida xizmat qilgan. Qo'g'irchoq o'yini xalq og'zaki ijodiga asoslangan ajoyib-g'aroyib san'at. Uning yozma matni bo'lmagan. U uzoq yillar kuzatish, mashq qilish, yodlash, malaka hosil qilish orqali muayyan syujetlar, vosita va uslublar bilan ustozdan shogirdga o'tib kelavergan. Buxoro viloyati G'ijdivon tumanidagi G'ishti qishlog'ida o'z iste'dodi bilan mehnatkashlarni xushnud qilib kelgan Xolmurod boboning ham ota-bobosi qo'g'irchoqboz bo'lgan. Uning otasi Siddiq kalon, bobosi Abdukarimlar qo'g'irchoq teatrining yirik namoyandalari hisoblangan. Shu davrda yuqorida nomlari zikr etilgan qo'g'irchoq, san'at sohiblaridan tashqari Zarifmisgar Qori hoji, Sharof Chala, Sadridin eshon, Rajab meshkob (Buxoro), Jo'ra Qayroq, Hamro mehtar, Aziz bobo (G'ijdivon), Novot lug'takboz, Mahmud meh-tar, Hamrobobo(Samarqand), Tursunboy Abdujabborov (Toshkent) kabi o'nlab usta qo'g'irchoqbozlar bo'lgan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'ktam qizi Buxoro, S. M. (2022). BOLANING NUTQINI RIVOJLANTIRUVCHI O'YINLAR. PEDAGOGS jurnali, 1(1), 484-486.
2. Oktam's, S. M. (2023). Methods and Tools of Speech Development of Small Group Children in Preschool Education Organization. American Journal of Public Diplomacy and International Studies (2993-2157), 1(9), 104-108.
3. O'ktam qizi Shukurova, M. (2023). Speech grow up in training using interactive methods. American Journal of Public Diplomacy and International Studies (2993-2157), 1(10), 357-360.
4. O'ktam qizi Shukurova, M. (2023). The importance of genres of folklore in the education of preschool children. TECHNICAL SCIENCE RESEARCH IN UZBEKISTAN, 1(5), 96-99.

5. Shukurova, M. (2023). METHODS AND METHODS OF INCREASING CHILDREN'S SPEECH IN A PRESCHOOL ORGANIZATION. *Modern Science and Research*, 2(10), 477–480.
6. Madina O'ktamovna Shukurova. (2024). " Growing children's speech in the process of introducing them to the environment and nature ". *Multidisciplinary Journal of Science and Technology*, 4(3), 130–135.
7. Shukurova, M. (2024). OILADA FARZAND TARBIYASIDA OTANING ROLI. ZAMONAVIY TARAQQIYOTDA ILM-FAN VA MADANIYATNING O 'RNI, 3(2), 162-167.
8. SHUKUROVA, M. (2024). NEUROPEDAGOGY AS A FOUNDATION FOR INCREASING THE EFFECTIVENESS OF THE EDUCATIONAL PROCESS. *Mental Enlightenment Scientific-Methodological Journal*, 5(07), 1-8.
9. O'ktamovna, S. M. (2024). BOLALAR NUTQINING TOVUSH MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH. *PEDAGOG*, 7(5), 48-55. [ПОДГОТОВКА УГОЛОКА ПРИРОДЫ В ДОШКОЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ](#)
10. МУ Шукurova - *Multidisciplinary Journal of Science and Technology*, 2024
11. O'ktamovna, S. M. (2024). MAKTABGACHA TA'LIMDA TABIAT BURCHAGINI TAYYORLASH. *Multidisciplinary Journal of Science and Technology*, 4(3), 661-667.
12. O'ktamovna, S. M. (2024). EXTRACURRICULAR ACTIVITIES IN PRIMARY GRADES. *Multidisciplinary Journal of Science and Technology*, 4(3), 654-660.
13. O'ktamovna, S. M. (2024). PREPARATION OF THE NATURE CORNER IN PRESCHOOL EDUCATION. *Multidisciplinary Journal of Science and Technology*, 4(3), 675-681.
14. Ikromova , SA (2024). PSIXOLOGIK XIZMATLAR ASOSLARI. *PEDAGOG* , 7 (5), 670-676.
15. Akbarovna , IS (2024). TA'LIMDA PEDAGOGIK BOSHQARMANING AHAMIYATI. PSIXOLOGIYA VA SOTSIOLOGIYA ILMIY JURNALI , 2 (4), 40-46.
16. Akbarovna , IS (2024). PIXOLOGIK XIZMAT ASOSLARI. PSIXOLOGIYA VA SOTSIOLOGIYA ILMIY JURNALI , 2 (4), 54-60.
17. Akbarovna , IS (2024). PSIXOLOGIK MASLAHAT BOSQICHLARI. *PEDAGOG* , 7 (4), 328-334.
18. Ikromova , S. A. (2023). FAKTORY FORMIROVANIA IMMUNITETA K DESTRUKTIVNYM IDEYaM U PODROSTKOV. *yevropalik tadqiqot* , (3 (81)), 47-49.
19. Ikromova , S. (2024). PEDAGOGIK TEXNOLOGIYA SHAKLLARI VA MAZMUNI. *Ko'p tarmoqli Jurnal ning Fan va Texnologiya* , 4 (3), 918-924.
20. Ikromova , S. (2024). PEDAGOGIK TEXNOLOGIYA SHAKLLARI VA MAZMUNI. *Ko'p tarmoqli Jurnal ning Fan va Texnologiya* , 4 (3), 933-939.